

1. KATERE SO BILE VELIKE SPREMEMBE V RABI TAL /PROSTORA

PO LETU 1945

- Postopno opuščanje kmetijstva – opuščanje kmetijske rabe zemljišč, s postopnim opuščanjem kmečkega načina življenja, ki je pomenil obdelovalne površine in živali pri vsaki hiši v vasi. V preteklosti je bilo kmetijstvo samooskrbno, posamezne kmetije so stremele k samooskrbi – več površin je bilo oranih, obdelanih, da je bila zagotovljena pridelava hrane.
- Opuščanje tradicionalnega načina kmetovanja – paše, ročne košnje; sprememba načina paše – iz transhumance v stalne pašnike, pretežno za govedo. To je pomenilo zatravitev vedno več njiv v travnike tam, kjer je mogoča strojna košnja in postopno zaraščanje površin, ki so bile pasene ali ročno košene.
- Glede na naravne danosti (kratka rastna sezona, nizke letne temperature, suše v poletnih mesecih) – usmeritev v živinorejo in pridelavo krme na travinju.
- Strojna obdelava – kmetijska raba prilagojena strojni obdelavi – obdelava tam, kjer je možno s stroji, opuščanje na težje dostopnih terenih, kjer strojna obdelava ni mogoča. Postopno zaraščanje tam, kjer je opuščena paša ali košnja.
- Nacionalizacija velikih kmetij.
- Industrializacija – zaposlovanje v industriji.
- Širjenje naselij – širitev poselitve, povečanje deleža pozidanih površin.
- Izselsjevanje.
- Izgradnja avtoceste.
- Občutno povečanje površine gozda.

PO LETU 1990

- Denacionalizacija kmetijskih površin in gozda. Delno vračilo v naravi, precej je bilo vračil v obliki obveznic ali finančnih nadomestil.
- Propad kmetijskih zadrug, ki so proizvajalce povezoval pri pridelavi, shranjevanju, odkupu pridelkov in skrbele za trženje pridelkov.
- Nadaljuje se opuščanje kmetovanja – močno zmanjšan pomen panogi s prenehanjem samooskrbe na državni ravni po razpadu Jugoslavije, odpiranjem mej in prostim trgovom za vse izdelke, tudi prehranske. Ponudba, raznolikost hrane v trgovinah se zelo poveča na račun uvoza hrane s celega sveta. V zadnjem desetletju je na trgu izrazita prisotnost poceni prehranskih pridelkov in izdelkov uvoženih v vzhoda Evrope, ki predstavljajo nekonkurenčne cene v primerjavi s hrano, pridelano v Sloveniji, v slovenskih pogojih za kmetijstvo.
- Posledica družbenih in političnih sprememb je, da ni vlaganj v kmetijsko dejavnost, v stroje, v nasade; povprečna starost lastnikov se viša, izgublja se znanje iz kmetijstva in gozdarstva, ker ni prenosa lastništva in nadaljevanja dejavnosti s strani mlajših generacij. Vprašanje lastništva in nasledstva predstavlja pomemben vidik – dodatno je nižji interes za prenos na mlajšo generacijo, ker prihodek iz kmetijske dejavnosti vpliva na socialne transferje. Lastništvo kmetijskih površin ali gozda se šteje kot kapital oz. prihodek, ne glede na dejanski zaslužek.
- Vzpostavilo se je stanje, ko nekaj večjih kmetov v vasi kosi večino površin, ki so na voljo v okolici.
- Uporaba fitofarmaceutskih sredstev je pojavi v večji meri kot doslej.
- Z vstopom v EU je uvedena skupna kmetijska politika, ki s svojimi subvencijami, ukrepi in neposrednimi plačili močno usmerja kmetijsko dejavnost in s tem direktno rabo prostora in stanje v prostoru.
- Bolj obsežno, opazno zaraščanje, širjenje gozda; s tem se je zmanjšal življenjski prostor srnjadi in povečal prostor jelenjadi.
- S spremembo družbenega sistema se poveča pomen industrije in industrijskih con.

KATERE POLITIKE SO VPLIVALE/SOUSTVARJALE TE SPREMEMBE? (PREDVSEM PO LETU 1990)
JE SPREMEMBE MORDA POVZROČILA ODSOTNOST POLITIK NA NEKEM PODROČJU?

- POLITIKA DEDOVANJA in drobljenja posesti – kmetij v preteklosti na solastniške deleže, na posameznih parcele med potomce, je privedla na današnjo zelo razdrobljeno lastniško strukturo, s solastniki v majhnih deležih, kar predstavlja oviro pri gospodarjenju. Tudi tisti solastniki, ki bi si želeli gospodariti, tega ne morejo oziroma jim je močno oteženo, saj rabijo strinjanje vseh solastnikov. Včasih to ni mogoče, ker so solastniki že pokojni, včasih ne želijo dati soglasja. Težave z razdrobljenim in neurejenim lastništvom – veliko lastnikov, ki so zapisani v zemljiški knjigi je zelo starih, ali so pokojni, dedovanje pa ni urejeno. Delno je to povezano z obdavčenjem, zato lastniki ne sprožijo postopkov prenosa lastnine, obdelujejo pa jo dejanski dediči. V skladu s kmetijsko zakonodajo je lastnik sicer dolžan ohraniti kmetijske površine, se pravi vzdrževati in s tem preprečevati zaraščanje. Vendar se tega ne preverja in tako tudi ne izvaja. Tudi na občinskih in državnih zemljiščih se s površinami ne gospodari povsod. Naravne danosti so ponekod takšne, da onemogočajo združevanje – terase in parcele na njih v Brkinih so tak primer. Tam je smiselno lastništvo sosednjih parcel/teras, z namenom olajšanja kmetovanja.
- NACIONALIZACIJA premoženja večjih kmetij in lastnikov gozdov po 2. svetovni vojni, z namenom prenosa privatnega imetja v družbeno lastnino, tako je nastal pojem splošno ljudsko premoženje. Na nekaterih območjih je to pomenilo izgubo mozaične krajine, saj je veliko območje prešlo v družbeno lastnino in bilo od takrat enovito obdelano. Nacionalizacija je bistveno vplivala na potek razvoja kmetijstva kot moderne panoge po drugi svetovni vojni, saj so tisti kmetije, ki so imeli velike površine, na podlagi katerih je lahko preživela in zaslužila tudi večja družina, te površine izgubili. S tem so bili dejansko primorani v opuščanje kmetovanja, preusmeritev v zaposlovanje, kratkoročno in dolgoročno je to pomenilo zmanjšanje zanimanja za kmetijstvo kot tržno panogo. Pri DENACIONALIZACIJI kmetijskih površin niso vedno vračali original lastnikom v naravi, temveč so le ti prejeli nadomestne parcele ali finančna plačila. Denacionalizacija je vrnila premoženje agrarnim skupnostim.
- POLITIKA INDUSTRIALIZACIJE, DOSTOPNOSTI DO ZAPOSLOTVE, DELA V TOVARNI IN TERCIARIH DEJAVNOSTIH ZA VEČINO PREBIVALCV. Načrtna gradnja tovarn v vseh regijah in znotraj posameznih občin – načrtna industrializacija in širši ekonomski razvoj Jugoslavije po 2. svetovni vojni sta vplivala na pomen in obseg kmetijske dejavnosti. Politika je spodbujala zaposlovanje ljudi v industriji. Povečanjem zaposlenosti je prineslo dodaten vzrok za počasno, postopno opuščanje kmetovanja. Z visokim procentom ljudi, ki so zaposleni za poln delovni čas, se je zmanjšal interes najprej za živinorejo, rejo drobnice, ki je delovno intenzivna zaradi prisotnosti človeka, nato se je postopoma zmanjšal tudi interes za poljedelstvo, ostaja košnja na tistih površinah, ki se jih da kositi ročno. Hkrati je z zaposlenostjo prišlo do zmanjšanja odvisnosti od lastnega pridelka za oskrbo in preživetje, danes odvisnosti od samooskrbe ni več, saj predstavljajo prihodki od SKP velik del prihodkov kmetij, tudi tam, kjer so ljudje zaposleni na kmetiji. Kmetijstvo in gozdarstvo nista več predstavljal glavne vira dohodka in preživetja, s tem se je, posledično, zelo spremenil status kmetijstva kot dejavnosti.
- SKP – SKUPNA KMETIJSKA POLITIKA z vstopom v EU – subvencije SKP dejansko, z odločitvami, ki vplivajo na stanje na terenu, usmerjajo in neposredno vplivajo na stanje kmetijskih površin v regiji in s tem stanje kulturne krajine. Z izplačevanjem subvencij in neposrednih plačil v

kmetijstvu je ta politika tista, ki ima velik in neposreden vpliv na to, ali oziroma kako lastniki gospodarijo s svojimi površinami, kar se odraža v rabi prostora.

- Subvencije za živinorejo spodbujajo pašo na večjih površinah, prosto rejo, s prisotnostjo živali na območji skozi vse leto. Večje število živali na pašnikih, ki se pogosto zadržujejo na manjšem območju, okoli mesta hranjenja, predstavlja potencialni točkovni vir onesnaženja podtalnice in neenakomerno pašo ter uničevanje travne ruše. Čredinke se sicer še vedno uporabljajo, vendar je zaradi živine, ki je na paši vse leto, težko ohranjati travno rušo.
- Ni (dovolj) subvencij in spodbujanja reje drobnice, ki pa uspešno preprečuje zaraščanje.
- SKP je prinesla spremembe v načinu subvencij – v preteklosti so bile subvencije na pridelek (npr. na liter mleka), danes so subvencije na izvajanje nekega programa. Seštevek v naši regiji lastniku (trenutno) prinese več denarja tam, kjer se izvaja veliko naravovarstvenih ukrepov, kot tam, kjer gojijo pridelke za prehrano.
- Subvencije in neposredna plačila so v prid ekstenzivnem kmetovanju; subvencije za pozno košnjo, ko trava sicer že izgubi večino hranilne vrednosti, v kombinaciji z ostalimi ukrepi za varovanje vrst in habitatov, lastniku prinesejo najvišji prihodek. S tem SKP dejansko ne spodbuja pridelave ne hrane, ne krme, temveč ekstenzivno vzdrževanje odprte krajine.
- SKP s posrednim vplivanjem na ceno pridelkov in spodbudami za tiste, ki na ravni EU proizvajajo intenzivno na velikih površinah, deluje v nasprotju z podporo, ki bi jo potrebovalo lokalno kmetijstvo za zagotavljanje lokalne oskrbe. Na ravni Slovenije oz. Primorsko-notranjske regije subvencije niso v prid pridelavi, temveč ohranjanju kvalifikacijskih vrst Natura 2000 omrežja in ostalih zavarovanih vrst.

- VSTOP V EU, V TRG PROSTEGA PRETOKA IZDELKOV

Spremembi v družbeni ureditvi je sledilo odpiranje mej in spremembam v načinu delovanja trga pridelkov in izdelkov. Nastopil je prosti trg kmetijskih pridelkov in lesa. Odprtje mej znotraj EU, skupen odprt trg je prinesel veliko večji pretok živil in znižal cene; predvsem na račun intenzivnega kmetovanja, v boljših pogojih za proizvodnjo kot so pri nas in na večjih površinah, ki so obdelane z velikimi stroji. Ker imamo predalpsko klimo, veljajo pri nas pogoji za gorske kmetije. Tako naše kmetijstvo, v pogojih, ki so prisotni znotraj regije, ni konkurenčno, ker so pogoji za pridelavo in donos na površino zelo različni od tistih, v katerih v Evropi pridelujejo cenejša živila, ki prihajajo na naš trg.

Hkrati je v svetu nastopil vedno bolj močan trend globalizacije, ki velja tudi za kmetijski sektor, tako znotraj Evrope, kot z odpiranjem trga za proizvode z globalnega trga, z drugih celin in uvoz prehranskih pridelkov in izdelkov.

- TRŽNO GOSPODARSTVO - KMETOVANJE KOT EKONOMSKA DEJAVNOST IN VIR ZASLUŽKA

Spremenil se je tudi princip kmetovanja v smislu, da so bile včasih kmetije samooskrbne, prodajali so viške, da so lahko kupili tisto, kar doma niso pridelali. Danes so kmetije tržno usmerjene. Družina mora živeti od prihodka od kmetovanja in v tej luči tudi večji kmetje, ki dejansko živijo od kmetijstva, sprejemajo odločitve, ki so v prid zaslužku.

- POLITIKA USTANAVLJANJA ZAVAROVANIH OBMOČIJ in vzpostavljanja naravovarstvenih režimov. Vzpostavitev in sprejetje Natura 2000 območij ter krajinskih, regijskih parkov ter ekološko pomembnih območij. Oboje predstavlja omejitve pri razvoju dejavnosti, ki

potrebujejo prostor za širitev ter uvajajo subvencije in neposredna plačila tam za določene kmetijske prakse.

- UVEDBA OOTT - OKOLJSKO OBČUTLJIVO TRAJNO TRAVINJE

Slovenija je prejela opomin EU, ker so bili travniški habitati ponekod v slabem stanju, predvsem na Goričkem, na Šentjernejem polju in na Barju. Tam bi morali uvesti ukrepe za kvalifikacijske vrste Nature 2000, ki pa niso bili nikoli izvedeni. Nato so, za zadostitev zahtevam po ukrepanju, uvrstili velike površine iz naše regije kot OOTT. Po pritožbah o nesmiselnosti in neuskkljenosti ukrepa z naravovarstvenimi ciliji, niso prilagodili metodologije določanja OOTT, ampak so samo našteali izjeme. Tako so danes sosednje njive lahko preorane druge pa ne, kar pomeni, da ni pozitivnega vpliva na biodiverzitetu. Smiselno bi bilo pregledati situacijo. Pregledati katere njive so res biotsko pomembne, večina jih ni, in tam izločili OOTT. Namesto tega so samo določili izjeme, ki so vezane na status lastnika. S tem ni doseženo nič, veliko pa je slabe volje in nasprotovanja in negativnega učinka na spodbude po večji samooskrbi. V naravi je tako danes situacija, da lahko zaradi izjeme preorješ naravovarstveno najboljši travnik v njivo, so pa zraven velike površine, ki ostajajo travišča, ker se jih ne sme preorati, nimajo pa nobene naravovarstvene vrednosti.

- VODOVARSTVENO OBMOČJE ZA ZAJETJE MALNI

VVO 1 – za enkrat ni še vzpostavljeno, je pa pričakovati, da bodo v prihodnje vzpostavili režim varovanja za vodni vir Malni. Uredba bo, ko bo sprejeta, uvedla prepovedi, pogoje in zaščitne ukrepe v zvezi z ravnanjem na zemljiščih, ki se nanašajo na gnojenje in na rabo fitofarmaceutskih sredstev na kmetijskih in nekmetijskih zemljišč. Zaradi nevarnosti mikrobiološkega onesnaženja pitne vode, je na kmetijskih zemljiščih na najožjih vodovarstvenih območjih prepovedano gnojenje z gnojnico in gnojevko, glede rabe hlevskega gnoja in mineralnih gnojil pa so določene mejne vrednosti vnosa dušika.

- ODSOTNOST STANOVANJSKE POLITIKE PO OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE

Od leta 1991 država ni imela stanovanjske politike, tako je v 30ih letih nastala situacija, ko na trgu nepremičnin manjka veliko število stanovanj na območjih, kamor se ljudje priseljujejo. Hkrati se gospodarsko manj zanimiva območja, ki niso v bližini glavnih prometnic ali so obmejna območja, ponekod praznijo.

- ODSOTNOST PROSTORSKEGA PLANIRANJA

Slovenija po osamosvojitvi na ravni države ni imela srednjeročnega in dolgoročnega prostorskega planiranja. Umeščanje v prostor je bilo stihijsko, prepuščeno lokalnem videnju in razumevanju, interesom in potrebam, v okviru priprave občinskih prostorskih načrtov (OPN). Na drugi strani so bili, za velike investicije državnega pomena državni prostorski načrti. Odsoten je bil torej strateški nivo prostorskega planiranja na ravni regij. Prostorsko umeščanje v okviru OPNjev je, ponekod, dajalo prednost širitvi gospodarstva, včasih tudi na najboljše kmetijske površine.

- ODSOTNOST POLITIKE, KI BI SPODBUJALA IN VZDRŽEVALA LESNO PREDELOVALNO LOKALNO VERIGO IN S TEM VPLIVALA TUDI NA GOSPODARJENJE Z GOZDOM

Velikost parcel – je na splošno, na ravni celotne regije – majhna. Za celotno območje regije velja, da je smiselna ureditev lastništva in združevanje parcel, da se s tem olajša gospodarjenje, to postane ekonomsko zanimivo ali smiselno in lahko prinaša zaslužek. Globalizacija je nastopila tudi na trgu lesa, v preteklosti je bil strošek prevoza visok, je obremenjeval ceno izdelka in

posledično so bile verige kratke, lokalne. Danes je tudi trg lesa in izdelkov iz lesa globalen. Slovenija veliko lesa izvaža in hkrati uvaža iz nekaterih držav.

V državnih gozdovih je % možnega letnega poseka zelo visok, okrog 80%, v gozdovih, ki so v zasebni lasti, pa je dosežen % poseka mnogo nižji, okrog 30 %, kar kaže na ne-interes za gospodarjenje z gozdom.

- **NEKONSISTENTNOST POLITIK RAZLIČNIH PODROČIJ**

Kmetijstvo kot panoga je bilo v določenih obdobjih zanemarjeno, v ospredju so bila druga področja. Nekonsistentnost politik se kaže v prevladovanju posameznih politik v določenem obdobju, odvisno od posamezne vlade in v različni moči sektorjev v posameznih vladah. Razvrednotenje kmetijske dejavnosti se kaže tudi v tem, da ni zastavljenih jasnih, dolgoročnih ciljev na ravni države in zato ni enotne politike, ki bi dejavnosti zagotavljala mesto v strategiji razvoja in rabe sredstev. Hkrati se nepovezanost in neuskkljenost politik na ravni države kaže tudi v neuskkljenosti med naravovarstvom, ohranjanjem habitatov, gospodarsko politiko, ohranjanjem mozaične kmetijske krajine, lokalno proizvodnjo hrane in zagotavljanjem prostora za širjenje poselitve.

KAJ JE ŠE BOTROVALO SPREMENBAM V RABI PROSTORA / TAL

Odnos do fizičnega dela – fizično delo je najprej izgubilo nato pa, v zadnjih letih, po svetovni pandemiji, pridobilo na veljavi in ceni, saj ga je vedno manj ljudi pripravljeno opravljati.

Osnovni viri za preživetje so nam na voljo, vendar v omejenih količinah. Prehransko smo zelo daleč od samooskrbe, saj spodbude SKP prinašajo najvišje finančne nagrade za gospodarjenje, ki ne prinaša proizvodnje hrane ali krme. Z uvajanjem OOTT se še zmanjšuje odstotek obdelovalnih površin, ki je obdelan kot njiva, naravovarstveni cilji prevladujejo nad kmetijskimi, nad pridelavo hrane. Kvaliteta vode ostaja na mikrobiološko nizki ravni, brez kondicioniranja vode tudi z ultra filtracijo, voda ne bi bila primerna za uživanje. Podnebne spremembe lahko prinesejo dodatno poslabšanje, saj vsi ekstremni vremenski dogodki negativno vplivajo na količino proizvedene hrane. Hrano uvažamo s celega sveta in zavedamo se, da bi v primeru odpovedi sistema dobave, ki je bil vzpostavljen z globalizacijo, imeli resne probleme s preskrbo. Hkrati kot kupci nimamo nobenega vpliva na način, kako je hrana pridelana, kakšna sredstva so pri tem uporabljena, kakšna je njena kvaliteta in kakšen je vpliv pridelave na okolje, saj je pridelava predaleč, da bi lahko pridobili kredibilne informacije.

Gozd in odprte površine ohranjene narave so v regiji obsežne in imajo velik pomen v okviru socialnih funkcij gozda, za sprehode, rekreacijo in turistično dejavnost.

Ljudje sicer izražajo interes za nakup lokalnih pridelkov, zelenjave, vrtnin, šole in ostale javne institucije povprašujejo po lokalnih pridelkih in jih naročajo preko shem šolske prehrane. Težava pa je pri zagotavljanju potrebnih količin, saj je lokalna proizvodnja, zaradi vseh naštetih razlogov in osnovnega nizkega interesa za pridelavo, zelo nizka. SKP premalo spodbuja pridelavo hrane, pogoji oz. merila so zelo zaostreni in neprijazni glede na regionalne pogoje; kmetije v naši regiji ne vzdržijo točkovanja po zastavljenih merilih, npr. za naložbe.

Regija ni izpostavljena naravnim nesrečam, zelo malo imamo poplavnih površin, teren ni plazovit, tudi v primeru ekstremnih vremenskih dogodkov območje ni izpostavljeno hudim posledicam. Poplave, ki se občasno pojavijo, so posledica dviga podtalnice, ko vode dosežejo najvišje kraške izvire. Te poplave se da delno napovedati, saj raziskovalci spremljajo nivo podtalnice. Pred njimi se lahko zavarujemo samo tako, da se gradnja ne dovoli na površinah, kjer občasno nastopi visoka talna voda.

Družbene spremembe in hkratna industrializacija so prinesle drugačne vrednote in družbeno klimo. Spremenil se je odnos do zemlje, ki je vso zgodovino prej pomenila preživetje, zaposlovanje v industriji je prineslo neodvisnost od pridelka, manj trdega dela, manj fizičnega dela. Kmetovanje je dobilo slabšalni pomen v primerjavi z delom v industriji, pisarni...

Velike zveri:

Splošna percepcija v družbi ni, da velike zveri povzročajo večje težave. Je pa dejstvo, da se je predvsem število velikih zveri v zadnjih desetletjih zelo povečalo. Volkovi se, zaradi njihove ekologije, zadržujejo globlje v gozdu in nastajajo konflikti samo pri napadih na drobnico in lovno divjad. Medved pa se obnaša drugače, navadil se je bližine ljudi, prihaja na rob naselij in občasno vanje, brlog ima ponekod zelo blizu hiš in ljudje ga relativno pogosto opazijo v bližini naselij in na rekreacijskih poteh. To zmanjšuje občutek varnosti in povečuje nezadovoljstvo glede prisotnosti velikega števila velikih zveri.

V zadnjih letih je nastal problem z množičnostjo šakalov, ki v okolju nimajo neposrednega naravnega sovražnika, nosilna kapaciteta je očitno visoka, ima močno reprodukcijo in kljub odstrelu se številčnost in gostota še vedno večata.

KAKŠNE VPLIVE SO PRINESLE SPREMEMBE

- V OKOLJU

Mikroklima se je spremenila ponekod bolj izrazito – kot posledica različnih dejavnikov, - opuščanje kmetovanja in zaraščanje, naravne nesreče (žled), avtocesta, globalno segrevanje. Povprečna letna temperatura se je v zadnjih desetletjih občutno dvignila, snega je mnogo manj in ko pade, ostane samo nekaj dni. Najvišje poletne temperature so nekaj stopinj višje, suše so dolgotrajnejše, tako poletne kot jesensko zimske.

- BIODIVERZITETA

Zaradi neintenzivnega kmetovanja je narava v regiji dobro ohranjena, odstopa mikrobiološko onesnaženje podzemnih in površinskih vod.

Hkrati se izgublja mozaična krajina, ker se kmetovanje opušča.

Kombinacija kmetijstva, predvsem živinoreje, s celoletno »pašo« na prostem, na parceli, kjer so živali hranjene in napajane, s pretočnimi greznicami in čistilnimi napravami, ki ne dosegajo povsod standardov, ki bi jih morali dosegati na kraškem območju, negativno vplivajo na kvaliteto podzemnih in površinskih vod.

- DOBROBIT PREBIVALSTVA

Dostopnost socialnih funkcij gozda in narave v širšem pomenu je dobra.

Globalizacija proizvodnje hrane postavlja vprašanje kvalitete in kontrole nad proizvodnjo.

Sprememba vrednot – narcisoidnost ljudi kot vrste v odnosu do okolja.

Kmetijstvo je hobi, izvaja se predvsem in z namenom izpolnjevanja lastnih potreb, viški, ki gredo v prodajo, so odvisni predvsem od dobre letine in ne predstavljajo količin, ki bi bile zanimive za trg.